

Innspill til Stortingsmeldinger om klima og naturmangfold

CeSAM Senter for Bærekraftig Arealbruk, Universitetet i Bergen

Beskjeden fra de globale forskersamfunnet er krystallklar – menneskeheten står med begge bena plantet midt i en natur- og klimakrise. Disse krisene truer vår velferd og velstand, og utviklingen går raskt og dramatisk i negativ retning. Selv om verdens land har satt seg ambisiøse mål for å møte og bøte på disse krisene gjør vi på langt nær nok. Samtidig vet vi at løsningene finnes, og at det vil lønne seg å gjennomføre disse tiltakene – både økonomisk, menneskelig, og for naturen. Det å ikke handle eller fortsette med dagens politikk er altså ikke et rasjonelt valg, det vil føre til at utviklingen fortsetter i negativ retning.

Vi vet dette fordi internasjonale forskerpaneler med stor troverdighet og bunnsolid politisk forankring – **Klimapanelet (IPCC) og Naturpanelet (IPBES)** – har sammenstilt all tilgjengelig kunnskap om endringer i natur og klima, om årsaker, og om løsninger. Disse panelene jobber på oppdrag fra FN og verdens land, og prosessen er åpen, involverende, troverdig, og representativ. De fleste skjønner sikkert at klimaforskning er nødvendig for å forstå klimakrisen, og at biologi er nødvendig for å forstå naturkrisen. Men hele bildet – årsaker, konsekvenser, og løsninger – forstår vi først når andre fag som juss, økonomi, statsvitenskap, humaniora og teknologi samt lokalkunnskap og urfolkskunnskap involveres. Resultatet er faglig solide rapporter som sammenstiller all tilgjengelig og relevant kunnskap. Vi vet dette fordi prosessen er åpen, men også fordi vi og mange andre norske forskere bidrar i stort monn til disse rapportene. Disse rapportene er grunnleggende tverrfaglige og tverrsektorielle og ligger til grunn for Paris- og Naturavtalen. Og den kunnskapen de sammenstiller må ligge til grunn for de løsningene Norge og verden velger.

Vi ser frem til stortingsmeldingene om naturmangfold og klima, og vi har tiltro til at regjeringen vil legge frem meldinger som står i stil til det globale alvoret i klima- og naturkrisen, til det et samlet globalt forskersamfunn har vist at vi trenger for å løse den, og til det høye ambisjonsnivået Norge har formidlet som en tydelig forkjemper for ambisiøse og gode klima- og naturavtaler. Vi vil løfte frem følgende momenter, før vi svarer ut de 9 spørsmålene som fulgte invitasjonen til innspillsmøtet 27.11.23:

1. Forskningen er klar – **klimakrise og naturkrise henger sammen**, har de samme underliggende årsakene, og de kan og må løses sammen. Finn vinn-vinn løsninger, ikke skap en uheldig konkurranse mellom krisene, eller mellom tiltakene for å løse dem. De store globale rapportene viser fram et vell av muligheter! Klimapanelet identifiserer for eksempel bevaring og restaurering av intakt natur som det nest viktigste vi kan gjøre for klimaet (etter installering av mer solenergi)¹.
2. **Arealbruksendringer** er hovedårsak til naturkrisen, og en svært viktig årsak til klimaendringer, og til tap av mange naturgoder. En mer naturvennlig arealpolitikk i områder *utenfor* verneområder er derfor **mål 1 i naturavtalen**, i tillegg til **mål 2** om 30% restaurering og det mest kjente **mål 3** om 30% vern. Til sammen skal disse tre målene hjelpe oss til å stoppe og reversere tapet av natur. Dette er ikke minst viktig fordi de fleste naturgodene leveres av 'hverdagsnaturen' eller 'nærnaturen' vår, som jo gjerne ikke er omfattet av vern. Til tross for at vi har mer intakt natur i Norge enn i mange land er arealbruksendringer en hovedtrussel mot naturen og naturgodene også i Norge², og det er derfor helt nødvendig at Norges oppfølging av naturavtalen inneholder virkningsfulle tiltak inn mot **vern, naturvennlig arealforvaltning, og restaurering av natur**. Mål og virkemidler som støtter opp om arealnøytralitet, nasjonalt, regionalt, og kommunalt, vil kunne være gode virkemidler for å endre tankegangen i arealpolitikken og dermed kunne stoppe og reversere tapet av norsk natur.
3. Blant de aller viktigste underliggende årsaken³ til arealendringene og klimagassutslipp er vårt **galopperende ressurs- og energiforbruk**. Og her står Norge, norske næringer og den norske

¹ Se Figur SPM7 i sammendraget til Klimapanelets siste synteserapport <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>

² Arealendringer er en hovedtrussel mot naturen, som dokumentert i de norske rødlistene for arter og naturtyper, og i vurderingen av økologisk tilstand for norsk skog <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2021/juni-2021/vurdering-av-okologisk-tilstand-for-skog-i-norge-i-2020/>

- befolkningen i en særstilling – og ikke i positiv forstand³. Klimautvalget 2050 påpeker at vi som samfunn må ta inn over oss at naturressursene, inkludert energi, råstoffer, og arealer, er **knapphetsgoder**. Norges oppfølging av naturavtalen og Parisavtalen må ha med tiltak som understøtter en overgang fra lineære bruk-og-kast verdikjeder til sirkulære verdikjeder.
4. Å forvalte, prioritere, og økonomisere med disse knapphetsgodene til befolkningens og samfunnets beste vil kreve en omlegging av viktige **beslutningsprosesser i samfunnet**. Både naturavtalen og Parisavtalen, kunnskapsrapportene fra blant andre IPCC og IPBES⁴, samt toneangivende internasjonale organisasjoner som FN, IEA, og WEF er derfor stadig tydelige på at klima og natur ikke lenger kan behandles som smale sektorinteresser – det vi trenger nå er «gjennomgripende samfunnsendringer», eller for å si det med mer hjemlig ord, at «klima og miljø skal være rammen rundt all politikk⁵». Stortingsmeldingene må ta inn over seg at **natur og klima er ikke særinteresser** blant mange, men selve grunnlaget for gode liv og samfunn. Ambisjonsnivået må være deretter.
 5. De «gjennomgripende samfunnsendringene» er tema for naturavtalens ti siste mål, som omhandler hvordan offentlige og private aktører på alle nivåer, fra stater og finansinstitusjoner til enkeltmennesker – kan og skal bidra til at vi når nå ambisjonene i naturavtalen. Selve målene er kunnskapsbaserte, de bygger på kunnskap fra de internasjonale kunnskapspanelene, og en rekke norske aktører, inkludert klimautvalget 2050 og mange andre nasjonale aktører innen forskning, næringsliv, og sivilsamfunn, har allerede kommet med gode innspill til kunnskapsbaserte og effektive løsninger i en norsk kontekst. I norsk sammenheng vil for eksempel tiltak inn mot **PBL, NTP, KU, og en sterkere sirkulærøkonomi** være like viktige som tiltak spesifikt rettet mot naturen. **Sett disse løsningene i arbeid!**
 6. Naturmålene er globale, og **alle må bidra etter evne og ut fra de naturgodene de forvalter**. Forskingen viser at Norge har en unik og verdifull natur. Blant annet lagrer norsk natur tre ganger så mye karbon per kvadratmeter som det globale snittet⁶. Og vi har ressurser til å gå foran, være en rollemodell, gjøre en forskjell. Norge som en seriøs og rasjonell global aktør vil ha stor innflytelse både gjennom at vi ivaretar vår egen verdifulle natur, gjennom at vi reduserer vårt store nasjonale og globale klima- og naturavtrykk, og gjennom at vi påvirker andre. **Men her ligger også en risiko – dersom Norge ikke greier å dra vår del av lasset for klima og miljø, hvem skal da gjøre det?**
 7. **Samfunnet må med!**
 - Næringslivet, sektorene og sivilsamfunnet ser muligheter i den grønne omstillingen, og de er villige til å bidra, men er også tydelige på at de **trenger større forutsigbarhet**. Se for eksempel innspillene til Klimautvalget 2050 og Naturrisikoutvalget⁷.
 - Vi må også bort fra en situasjon der **ulike forvaltningsnivåer konkurrerer** eller settes opp mot hverandre i spørsmål som gjelder innflytelse på natur- og klimapolitikken, og over til en situasjon der vi samarbeider på tvers av **sektorer og forvaltningsnivåer samarbeid for å oppnå globale og nasjonale mål**. Dette gjelder ikke minst i arealpolitikken⁸.
 - Sist med ikke minst - det snakkes ofte om «de gule vestene» – men en desillusjonert og pessimistisk **ungdomsgenerasjon** burde kanskje bekymre mer? De trenger og fortjener politikere som viser ansvar – ikke krangler seg imellom. Et bredt **naturforlik** på Stortinget etter modell og i samspill med klimaforliket, ville sendt et tydelig signal om alvor og ansvar.

Og vi i academia bidrar allerede til klima- og naturomstilling gjennom tverrfaglig forskning og utdanning, gjennom de internasjonale syntesene vi bidrar til, gjennom kommunikasjon, og gjennom forskning til støtte for norske sektorer og næringer. **Vi bidrar gjerne mer – bruk oss!**

³ <https://www.miljodirektoratet.no/aktuelt/fagmeldinger/2024/januar-2024/utslipp-av-klimagasser-fra-norsk-forbruk-er-beregnet>

⁴ Forklaring av og begrunnelse for hvorfor vi trenger «gjennomgripende samfunnsendringer» finnes både i IPBES og IPCCs seneste globale rapporter <https://www.ipbes.net/global-assessment> <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>

⁵ Hurdalsplattformen <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/>

⁶ Globale data: <https://www.nature.com/articles/s41559-021-01528-7> Norske data: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2655582>

⁷ <https://naturrisikoutvalget.no/category/innspill/> <https://klimautvalget2050.no/les-innspill/>

⁸ Se diverse utredninger av blant annet Holt & Winge og Gro Sandkjær Hansen. <https://www.energiogklima.no/to-grader/ekspertintervju/hvem-skal-bestemme-over-naturen>

.....

Bestillingen i invitasjonen til innspillmøtet – og våre kommentarer til de 9 punktene:

Regjeringen har i sin politiske plattform lagt til grunn at klima og natur skal være en ramme rundt all politikk. Dette er et viktig utgangspunkt for begge meldinger.

1. Når vi i 2050 har nådd natur- og klimamål, hva er de tre viktigste grepene som ble gjort i dag for å komme dit?

- Politikerne våre viste tverrpolitisk lederskap og formidlet en klar visjon om hvilken framtid vi ønsker oss, og hvilke alvorlige konsekvenser av dagens utvikling vi må unngå. Slik fikk vi befolkningen, næringslivet, sektorene, og andre aktører i samfunnet med på laget.
- Vi arbeidet kunnskapsbasert for systemisk endring og med den innsatsen og det alvor situasjonen krevde for nødvendige samfunnsendringer lokalt, nasjonalt og internasjonalt.
- Vi tok i bruk global og nasjonal forskning og forskningsbasert kunnskap i utviklingen av tiltak, og endret beslutningsprosessene i samfunnet slik at bærekraftige løsninger og samfunnsinteresser ble utviklet i medvirkning med relevante aktørene og dermed fikk nødvendig retning, tyngde og aksept.

2. Hvilke viktige rammer og hensyn må de to meldingene ha med seg fra ditt ståsted?

- Gjennomgripende samfunnsendringer handler om å la klima og natur være rammen for all politikk. Meldingene vil derfor måtte få konsekvenser langt ut over den klassiske miljøpolitikken, inkludert politikkområder, inkludert energi, arealplanlegging, forbruk, og beslutningsprosessene i samfunnet.
- Areal, naturressurser, og energi er knapphetsgoder, og må forvaltes deretter.
- Naturens 'kjøttvekt' er nøkkelen til økosystemtjenestene – fra karbonlagring, regulering og robusthet mot flom-, ras- og tørke, produksjon av mat og fiber, til helse og velferd. Hverdagsnaturen er viktig for naturgodene, og må ivaretas. Arealnøytralitet kan være et nyttig verktøy for å få kontroll på bit-for-bit nedbygging av natur utenfor verneområder.
- Klimakrisen og naturkrisen henger sammen, de har de samme underliggende årsakene, og sammenfallende løsninger. Vi løser ikke klimakrisen uten at vi også adresserer naturkrisen, og motsatt. Heldigvis finnes det mange vinn-vinn løsninger, som kunnskapssyntesene fra IPCC og IPBES påpeker.
- Norsk natur er viktig, men også under press, og Norges befolkning har et stort foravtrykk. Vi trenger tiltak som vil ha reell effekt og redusere naturtapet både hjemme og ute.
- Det er nytteløst å informere, presse eller true befolkningen til å endre atferd. Derfor må vi utvikle brede medvirkningsarenaer der bærekraftige løsninger kan bli samskapt i sivilsamfunnet slik at de får aksept i befolkningen. Slik skaper vi livsstilsendringer og reduserte forbruket og naturtapet samtidig som hverdagen for mange blir forbedret.
- Alle må med. Vi trenger langsiktighet og retning i naturpolitikken, sammenheng mellom klima og naturpolitikken, og tydelig kommunikasjon med befolkningen og aktørene om mål og virkemidler. Et bredt naturforlik kan være et godt verktøy.

3. Arealbruksendringer er en stor utfordring både for natur og klima. Hva bør meldingene legge frem for å sikre at arealbruken fremover bidrar til at vi når natur- og klimamålene?

- Vi må sette handling bak målene om mer naturvennlig arealpolitikk (mål 1), restaurering av forringet natur (mål 2) og vern og andre tiltak for effektiv bevaring av natur (mål 3) her hjemme
- Vi trenger reelle tiltak for å sikre mer natur- og klimavennlig arealbruk hjemme, og redusert norsk fotavtrykk ute. Her hjemme er generelle forvaltningsverktøy og -rammer, inkludert PBL, NTP, KU og sirkulærøkonomi vel så viktige for naturen og klimaet som smalt innretta natur- og klimatiltak.
- Gjenbruk og flerbruk av arealer må vektlegges mer.

- Det nasjonale og det lokale nivået må samarbeide for å nå klima og naturmålene. Kommunene må få et klarere ansvar for å redusere arealtap og forringelse av natur – de forvalter i dag 85% av arealene i landet. Forventninger og krav om arealnøytralitet, samt endringer i inntektssystemet slik at det å ta vare på natur ikke blir et økonomisk tap for kommunene kan være gode innganger.
- Tid- og stedfestet kunnskap om natur og om påvirkninger, samt bedre kunnskap om samla belastning på økosystemene, er nøkkelen til en kunnskapsbasert forvaltning av arealene. KI, fjernmåling og modellering kan gi muligheter til å få bedre heldekkende kart, men dette vil kreve forskning og utvikling. FN arbeider med et system for økosystemregnskap. Vi trenger mer forskning, man også bedre forvaltningssystemer og -data for å kunne utvikle dette.

4. Internasjonalt samarbeid er nødvendig og viktig for å løse klima- og naturkrisa. Hvordan kan internasjonalt samarbeid styrkes på klima- og naturområdet i årene fremover?

- Gjennom å vise oss som en rasjonell og ansvarlig aktør som tar vår del av ansvaret hjemme får vi innflytelse ute i verden. Naturmålene er globale, og alle må bidra etter evne og ut fra de naturgodene de forvalter. Forskningen viser at Norge har en unik og verdifull natur. Og vi har ressurser til å gå foran, være en rollemodell, gjøre en forskjell. Norge kan ha stor innflytelse både gjennom å vise at vi ivaretar vår egen verdifulle natur, gjennom at vi reduserer vårt store nasjonale og globale klima- og naturavtrykk, og gjennom at vi påvirker andre i positiv retning. Men her ligger også en risiko – dersom Norge ikke greier å dra vår del av lasset for klima og miljø, hvem skal da gjøre det?
- Det er viktig at kunnskapsinstitusjoner i Norge bidrar tungt inn mot internasjonalt samarbeid i regi av IPCC, IPBES og andre viktige internasjonale organisasjoner. Dette må prioriteres og premieres.
- Forsknings samarbeidet med EU gir mange muligheter til å utvikle kunnskap om og for det grønne skiftet. Bilateralt samarbeid, for eksempel med B(R)ICS-landene, gir også muligheter. Dette må styrkes og videreføres.
- Norge har muligheter og kompetanse til å bidra til å utvikle systemer for økosystemregnskap.

5. Naturavtalen er et rammeverk for alle. Hvordan kan vi sikre at alle samfunnsaktører og hele myndighetsapparatet i denne regionen tar sin del av ansvaret for å gjennomføre naturavtalen og stanse tapet av natur innen 2030?

- Befolkningen, næringslivet og samfunnet trenger at lederne våre gir oss tydelig beskjed om hva som står på spill, og samtidig en visjon om hvilken fremtid vi skal styre mot. Her kan et nasjonalt naturforlik være et egnet verktøy.
- Naturavtalen er nyskapende i det at den ikke bare setter søkelys på *hva* vi skal oppnå, men også *hvordan* vi skal oppnå det. Mål 14-23 er nøkkelen her – de handler om implementering.
- Det bør stilles krav til uavhengighet, faglig kvalitet, og relevant kompetanse i KU-er og annet utredningsarbeid til støtte for beslutninger i samfunnet.
- De er stor oppmerksomhet i næringslivet på klimarisiko og naturrisiko. Dette gir muligheter.
- Vi må ta tak i de store beslutningssystemene og -prosessene i samfunnet. Insentivsystemene, reguleringene og formålene. De globale rapportene og mange lokale utredninger gir klare råd om hvordan dette skal gjøres, og mange aktører har kommet med innspill om hvordan dette kan omsettes i en norsk kontekst. Vi må ta tak i viktige verktøy som PBL, NTP, KU, osv. Vi må inkludere lokalkunnskap og urfolkskunnskap der det er lokalt relevant, og vi må utvikle systemer som fanger opp mangfoldet av kunnskap og lokalt engasjement.
- Vi må bort fra dagens situasjon der ulike forvaltningsnivåer konkurrerer om innflytelse på natur- og klimapolitikken, og over til en situasjon der vi samarbeider om å oppnå globale og nasjonale mål.
- Kommunene har en helt sentral rolle og de trenger tydeligere krav og føringer i natur- og arealpolitikken. Inntektssystemet er en utfordring, idet kommunene har mye å tjene på å bygge ned natur, mens det å ivareta natur lett blir en økonomisk tapspost. Kompetansen må styrkes, særlig innenfor natur og plan. Kommunene må også få en større koordineringsrolle innen utvikling av lokalt forankrede bærekraftige løsninger.

- Kommunene trenger kompetanseheving på natur, klima, bærekraft, og plan.
- Befolkningen må med. Det snakkes ofte om «de gule vestene» – men en desillusjonert og pessimistisk ungdomsgenerasjon burde kanskje bekymre mer.

6. Hva trenger kommuner, næringsliv og andre av kunnskap og virkemidler for å ivareta naturen bedre i denne regionen?

- Havbruk, fiskeri, energi, og samferdsel er viktige sektorer på Vestlandet. Disse har stort naturpåvirkning, og vil trenge tydelige signaler om fart og retning på den omstillingen som vil komme. En forutsigbar omstilling vil gi mindre risiko og mer muligheter gjennom tilpasning.
- Vestlandet har mange kommuner som er små i folketall, men rike på natur. De vil trenge hjelp, blant annet gjennom interkommunalt eller regionalt samarbeid, for å møte nye krav om kunnskapsbasert arealforvaltning.

7. Hvilke andre grep enn vern kan vi ta for å sikre langsiktig beskyttelse og bevaring av viktige naturområder (jfr mål 3 i naturavtalen)?

- Viktig naturmangfold må sikres reelt og representativt vern, og naturens rettsvern må styrkes.
- Bedre og mer effektiv arealpolitikk! Mange grep, inkludert samarbeid mellom beslutningsnivåer, klare forventninger til alle aktører, ta naturformål inn i PBL, NTP, KU, etc. har vært foreslått.
- Planvask for å hensynta ny kunnskap, for eksempel om viktighet av våtmark. Gamle verneplaner kan også være basert på utdatert kunnskap eller statiske verneverdier, og trenger å oppdateres med ny kunnskap om naturens dynamikk og om nødvendige forvaltningstiltak.
- Vi må vektlegge bærekraftig bruk i langt større grad, for å sikre 'nærnaturen', 'hverdagsnaturen' og kulturlandskapet som inneholder rikt naturmangfold og sikrer viktige naturgoder.
- Promotere effektiv bevaring gjennom arealbaserte sektortiltak, samt legge til rette for mer tverrsektorielt samarbeid mellom for eksempel mellom landbruks- og miljøforvaltningen.
- Videreutvikle og bruke andre arealbaserte virkemidler (OECM) i langt større grad, for eksempel UNESCO Biosfæreområder, for å gi effektiv og langsiktig beskyttelse og bevaring mot aktuelle påvirkninger.

8. Med utgangspunkt i 2050-utvalgets hovedanbefalinger (se lenke), hva bør klimameldingen prioritere å følge opp, sett fra ditt ståsted?

- En politikk som tar ressurs-, energi-, og arealknapphet på alvor!
- Fasilitere redusert forbruk og mer sirkulær økonomi - all økonomisk aktivitet må skje innenfor planetens tålegrenser
- Det utvikles politikk for omstilling som i mye høyere grad er tverrsektoriell og mer helhetlig.
- Øker kompetansen inn mot komplekse sammenhenger mellom samfunn og natur.

9. Hvordan legge til rette for en rettferdig omstilling til lavutslippssamfunnet, og hvordan bør en klimapolitikk som når klimamålene innrettes slik at den har legitimitet og aksept i samfunnet?

- Klima- natur- og ressursavtrykket er svært ujevnt fordelt i samfunnet. Og politikken legitimitet har to slagsider: 'de gule vestene' som ikke vil ha klimaomstilling og 'den desillusjonerte ungdommen' som føler at deres fremtid ofres for kortsiktig vinning for dessertgenerasjonen. Politikerne må tørre å ta lederskap – formidle et narrativ om hvordan en fremtid der vi har tatt klima- og naturkrisen på alvor og bremser den negative utviklingen er en bedre fremtid for alle!
- Kommunen og lokalsamfunnet må få større ansvar for og innvirkning på omstillingsprosessen.